

AD ZUIDERENT

1. Veertig jaar geleden dacht ik nog wel te weten hoe het er in de meeste hoeken en gaten van de Nederlandse poëzie aan toe ging. Dat weet ik allang niet meer. Het grootste onderscheid lijkt mij dat tussen poëzie die een direct effect beoogt, zoals spoken word-poëzie, en poëzie die meer gebaat is bij herlezing en reflectie. Een verschil dat grofweg is te vergelijken met dat tussen popmuziek en klassieke muziek, van degenen die allereerst één willen worden met hun publiek en degenen die een publiek willen bereiken door één te worden met hun instrument.
2. Waar sta ik? Laten anderen dat maar vaststellen. Volgens Yves T'Sjoen maak ik deel uit van een tegenstrijdige generatie – ja, maar dat waren de Tachtigers ook. Hugo Brems rekent mijn poëzie, althans die uit de jaren tachtig, tot de mainstream. Dat hij die mainstream volgens het alfabet laat beginnen bij Robert Anker en eindigen bij mij, bevalt mij wel, want ik voel mij verwant aan de toon en de wereld van Anker. Ik voel mij ook in de poëzie sowieso meer thuis bij vrienden dan bij stromingen, vrienden die elkaars werk, hoe verschillend ook, waarden, er soms iets over zeggen, maar elkaar met rust laten als er iets nieuws geschreven wordt. Daarna zien we wel of er een bedding is verlegd of dat de rivier als altijd is blijven stromen.
3. 1962 was voor mij het jaar waarin ik voor de habbekrats die ze in het Dordtse antiquariaat van Koos Versteeg kostten, de sprong maakte van de Prisma-pocket met *Redeloze rijmen* van Daan Zonderland naar de Ooievaarpockets met de bloemlezingen van Paul Rodenko, *Met twee maten* en *Nieuwe griffels schone leien*. Daar vond ik ook *Persoonlijke voorkeur*, de verzameling favoriete gedichten uit vier taalgebieden van J.C. Bloem. Toen ik kort daarna bij De Slegte in Rotterdam Rodenko's essaybundel *De sprong van Münchhausen* tegenkwam, ging de poort naar twintigste-eeuwse vreemdtalige poëzie wagenwijd open: Pound en Eliot, Mallarmé en Lorca, de Franse lettristen, Russische futuristen. Mijn propedeuse in vreemdtalige poëzie werd nog datzelfde jaar voltooid met de aanschaf van de bloemlezing *En Rusland – dat ben jij*, van een viertal DTV-pockets met twintigste-eeuwse Duitse poëzie en van *1900-1950*, de grote bloemlezing moderne buitenlandse poëzie in vertaling van Sybren Polet. In de eerste twee maakten respectievelijk het Babi Jar-gedicht van Jevgeni Jevtoesjenko en 'Todesfuge' van Paul Celan grote indruk, gedichten waaruit ik leerde dat je gruwelijke gebeurtenissen kunt oproepen zonder ze al te nadrukkelijk te benoemen; in de bloemlezing van Polet werd ik als vanuit het niets geraakt door 'Fern Hill', die woordrijk verbeelde jeugdervaring van Dylan Thomas. Die gedichten hebben mijn eigen poëzie misschien niet direct beïnvloed, ze hebben de humuslaag waarop die poëzie kon ontstaan, wel gevoed. Meer expliciet was in mijn eerste bundels de invloed van de Bijbelse Apocalyps, het Gilgamesj-epos en het werk (zowel poëzie als essays) van T.S. Eliot. Als mij met het mes op de keel wordt gevraagd één motto voor mijn werk te kiezen, dan zou dat uit Eliots 'East Coker' zijn: 'In my beginning is my end' – de legitimatie van een cyclisch tijdsbesef. En als Willem Wilmink in diezelfde tijd niet op het voor mij juiste moment in een college poëzie-analyse had opgemerkt dat het geheim van 'Upon Westminster Bridge' van William Wordsworth erin school dat de nacht erin werd beschreven alsof het dag was, zou ik er misschien nooit

toe zijn gekomen om in mijn debuutbundel de watersnood te verbeelden alsof het een ramp van vuur en droogte betrof. Kortom: zonder buitenlandse poëzie was ik een ander dichter geweest.

Die invloed van het buitenland geldt trouwens voor vrijwel de hele Nederlandse poëzie: wat waren Kloos en Verwey geweest zonder Keats en Shelley, wat was Marsman zonder Stramm, Heym en Trakl, Nijhoff zonder Baudelaire en Eliot, Lucebert zonder Rilke en Hölderlin, Gerhardt zonder Vergilius, Ten Berge zonder Pound en Eskimodichters, Barnard zonder Auden en Larkin, Brassinga zonder Plath, Wigman zonder Franse decadenten. Wat Bernlef zei over zijn vertaalwerk, zal voor veel andere dichters gelden: proza had hij vertaald om het geld, maar *Alfabet op de rug gezien*, zijn bundel vertalingen van dichters als Marianne Moore, Elizabeth Bishop en Tomas Tranströmer, is zonder meer een commentaar op zijn werk, omdat hij in technisch opzicht veel van hen geleerd heeft.

Die buitenlandse invloed komt overigens niet alleen van de poëzie. Dat ik in 1994 een paar maanden in Zuid-Afrika ben geweest, heeft zeker doorgewerkt in mijn poëzie van daarna. Maar de lossere toon van veel van die latere poëzie is minder te danken aan een intensieve kennismaking met poëzie in het Afrikaans dan aan de ervaring van landschappelijke ruimte. Anderzijds is het wel weer zo dat ik zonder een paar jaar later in de kerk van Watou Antjie Krogs gedicht 'Ma' te hebben gehoord, waarschijnlijk nooit mijn reeks 'Voice-mail' zou hebben geschreven en zeker niet het daarin opgenomen gedicht 'Telefoon uit een thuisland', waarin ik het verhaal van mijn kennismaking met Zuid-Afrika toespits op het voorstellingsvermogen van mijn overleden moeder.

4. Wat uit vreemde talen aan poëzie in ons taalgebied terechtkomt, is toch niet meer dan een speldenknop. Op dit gebied is mijn blik niet zo panoramisch dat ik daar iets zinnigs over kan zeggen.
5. Ik heb ooit een eerstejaars student gehad die in ernst vroeg waarom hij voor de studie Nederlands ook Vlaamse boeken moest lezen. Maar dat was een uitzondering. Vlaanderen en Nederland verstaan elkaar en grenzen aan elkaar. Soms lijkt die grens geen rol te spelen. De verschillen zijn bovendien te klein en de overeenkomsten te groot om van twee verschillende literaturen te spreken. Dat neemt niet weg dat de ene schrijver makkelijker over de grens komt dan de andere. Om mij tot eigen werk te beperken: over kritische waardering vanuit Vlaanderen heb ik niet te klagen, maar onder de paar honderd uitnodigingen die ik in de loop der jaren heb gekregen om gedichten te komen voorlezen, waren er maar zes uit Vlaanderen, allemaal uit Watou. Daaruit zou je kunnen opmaken dat het in de meeste gevallen voor kenners van poëzie weinig uitmaakt of een dichter uit Vlaanderen komt of uit Nederland, maar voor een algemener publiek wel.
6. Poëzie is een permanent proces van recycling. Schokeffecten zijn soms nodig om dichters en lezers bij de poëzieles te houden, al geef ik zelf de voorkeur aan organische recycling. Als ik ongeveer een jaar nadat ik een bundel heb gepubliceerd, weer het gevoel heb dat zich weer poëzie aandient, neem ik mij heilig voor mijzelf niet te herhalen. Dat een volgende bundel uiteindelijk toch duidelijk in het verlengde ligt van de vorige, betekent dat vernieuwing zich niet laat afdwingen. Is dit een antwoord?

- 7 Vooropgesteld: poëzie vertegenwoordigt niets, maar alles is erin mogelijk, op allerlei manieren. Zoals een geëngageerd componist zich niet hoeft te beperken tot strijdliederen en een geëngageerd beeldend kunstenaar niet tot protestaffiches, hoeft een geëngageerd dichter zich niet te beperken tot barricadepoëzie. Er is een scala aan mogelijkheden tot engagement tussen de poëzie van het uitroepteken en die van het vraagteken.
- Begin 1989 vond er in Amsterdam een bijeenkomst plaats met een paar Baltische en een paar Nederlandstalige dichters. De laatsten, en in hen eigenlijk de Westerse poëzie, werd verweten te weinig betrokken te zijn bij de zaken waar het werkelijk om gaat in het leven. Dat waren in het geval van de aan de vrijheid ruikende dichters uit (dan nog net) de Sovjet-Unie uiteraard politieke vrijheid, de vrijheid van meningsuiting, kwesties van geestelijke vrijheid. Als een van de uitgenodigde Nederlandstalige dichters heb ik daar toen tegenin gebracht dat er in het Westen nogal wat dichters zijn die je zou kunnen betitelen als Greenpeace-dichters. In die zin dat zij, ook al schreeuwt hun poëzie dat niet altijd luid van de daken, een grote bekommernis om het leefmilieu hebben. Maar dat sloeg bij de Balten niet echt aan. Ik wist toen nog niet dat er wel degelijk ook Baltische Greenpeace-dichters zijn, zoals de bekende Estse dichter Jaan Kaplinski, voor wie de aantasting van de biosfeer een drijfveer is tot het schrijven van gedichten.
- Jaren later hebben de Zuid-Afrikaanse dichter Johann Lodewyk Marais en ik enkele tientallen Afrikaanse, Nederlandse en Vlaamse dichters gevraagd om een gedicht over, ruim gezegd, de omgang van mensen met hun natuurlijke omgeving. Het verkoopsucces in Zuid-Afrika van *Ons klein en silwerige planeet*, de daaruit voortgekomen publicatie, was vooral hieraan te danken dat de gedichten tot het lesmateriaal zijn gaan behoren in cursussen ecologie aan Unisa, de Zuid-Afrikaanse open universiteit. Niet alleen schoonheid, maar ook engagement is *in the eye of the beholder*.
- En wat de vraag naar diversiteit betreft: net als Surinaamse en Indiase, Marokkaanse en Libanese restaurants hebben dichters in alle soorten hun bestaansrecht. Is er onvoldoende klandizie, dan gaat een restaurant failliet. Ook met betrekking tot de diversiteit in poëzie zijn het uiteindelijk de lezers die bepalen wat blijft en wat verdwijnt.
8. Ongeveer een kwart van de boeken die ik lees, zijn dichtbundels. Het lijkt me daarom niet meer dan logisch dat wie niet zo vaak poëzie in zijn hoofd heeft, er nog veel minder naar zal grijpen. Zo iemand kan wel steeds vaker gedichten in de publieke ruimte tegenkomen; en ook al moet een gedicht het daar opnemen tegen reclameteksten, het is alvast een begin.
- Poëzie zal, vanwege de compactheid, altijd een minder groot leespubliek bereiken dan proza. Maar er valt wel iets te doen aan het bereik. Allereerst in het onderwijs, waar het vak Nederlands van een voor velen favoriet vak is geworden tot het minst geliefde vak. Er moet in de lessen meer gelezen worden, verhalende fictie en poëzie verdienen een ruimere plaats. Waar is de tijd gebleven van het boek met meer literaire teksten dan er in de lessen kunnen worden behandeld, waarin iemand in een verloren moment persoonlijke ontdekkingen kon doen? Sowieso zal het kortzichtig meetbaarheidsdenken bij het schoolvak Nederlands plaats moeten maken voor een evenwichtiger

benadering, zodat de thans bijna exclusief cognitieve ontwikkeling weer een vruchtbare verbinding aangaat met affectieve en muzische ontwikkeling. Daarbij kan juist poëzie een belangrijke rol spelen. Wat ik overigens echt zorgwekkend vind is dat voor veel docenten poëzie niet veel meer dan lesstof is. Dat begint al op de basisschool, waar steeds meer docenten werken die in hun opleiding wel kinder- en jeugdliteratuur moesten lezen, maar niet werden verplicht tot het ontwikkelen van hun eigen leesniveau.

Een van de eerste bijdragen waar ik in weekblad of weekendkrant naar op zoek ga, is de poëzierecensie. Al te vaak blijkt dat zoeken zinloos. Zelfs in *De Groene Amsterdammer* vang ik geregeld bot. En dat is dan nog een weekblad waarin poëzie niet alleen uitstekend wordt gerecenseerd door Alfred Schaffer, maar ook aanleiding vormt tot elk van de columns van Ester Naomi Perquin. Daar zouden andere bladen een voorbeeld aan kunnen nemen, bijvoorbeeld door één van de vele vaste columns over politieke of huiselijke actualiteit of een van de vier puzzels of strips te vervangen door een gedicht of een column naar aanleiding van een gedicht, door poëzie niet te verbannen naar een eilandje, het evenmin te beschouwen als een tekstsoort ‘waarvoor je geleerd moet hebben’, maar het te presenteren als deel van het geschreven leven. Elk gedicht komt ervoor in aanmerking, om te beginnen gedichten naar aanleiding van de actualiteit, zoals die van de Dichter des Vaderlands in *NRC* of, zo nu en dan, Marieke Lucas Rijneveld in *de Volkskrant*. Bovendien zal dan blijken dat veel oude poëzie nog steeds actueel is. Ik zie in de krant van vandaag, 26 september 2022, een foto van protesten in het Gelderse Achterveld tegen de stikstofmaatregelen en beseft dat er in vijfendertig jaar weinig is veranderd. Zo lang is het inmiddels geleden dat ik een gedicht schreef naar aanleiding van een fietstocht over de Veluwe, dat begint met: ‘Achter Achterveld, neus achterna’ en waarin de zure stank van een ‘landschap van benauwdheid’, van ‘boeren die het verkerven’ en ‘gemalen kippenstront’ het uiteindelijk aflegt tegen de bevrijdende lucht van de zandverstuiving. Verstoep in een dichtbundel van decennia geleden zou het eind 2022 nog steeds in de krant op zijn plaats zijn. Maar ook voor niet op de actualiteit betrokken liefdesgedichten, nonsensgedichten, klankgedichten, gedichten die zich niet direct laten etiketteren zou er ruimte moeten zijn.

9. Nee hoor. Mijn laatste betaalde optreden dateert van tien jaar terug. Vraag me niet waarom. Ik heb er zo vaak waardering voor gekregen om te weten dat dat niet aan mijn presentatie ligt.

Wie van poëzie wil leven, moet overtuigd zijn van eigen talent, maar moet vooral ook goed zijn in het onderhouden van een netwerk, zodat er regelmatig uitnodigingen komen voor optredens. Ik heb nooit gewild dat mijn drang om te dichten zou worden beïnvloed door financiële noden. Maar er is wel een verschil tussen mijn inkomsten uit poëzie in de jaren omstreeks 2000 en die van nu. Twintig jaar geleden was dat gemiddeld een kleine drieduizend Euro per jaar, de afgelopen tien jaar was dat nog geen 500 Euro. Het aandeel van optredens daarin was destijds een derde; inmiddels is dat minder dan een vijfde, wat dan nog enkel te danken is aan die optredens van tien jaar geleden.

10. Wat hebben een snackbar, een hamburgertent en een eetcafé met een sterrenrestaurant te maken? Ze horen allemaal tot de horeca. Ik ben niet zo fatalistisch om te denken dat slam, spoken word en Instapoëzie bestaande vormen van poëzie zullen vervangen. Poëzie is een land met open grenzen. Of

de nieuwkomers integreren, zich afzonderen in een eigen circuit of weer stilletjes verdwijnen, zal pas op den duur blijken. Spoken word heeft de beste papieren om te integreren, lijkt me, al was het maar omdat dat van deze drie het meest open type poëzie is, meer eetcafé dat fastfoodzaak. Rond de eeuwwisseling genoten sms-gedichten enige populariteit – nooit meer iets van gehoord. In diezelfde tijd schreef Gerrit Komrij dat de rap, als literaire variant van graffiti, de poëzie ‘op het nippertje gered’ had. Of hijzelf geloofde wat hij schreef, betwijfel ik. Net als rap beschouw ik slam, Instagram en ook flarf liever als fastfood poëzie. Daar is weinig op tegen, maar het zou absoluut een verarming zijn voor de poëzie als fastfood het won van fijnproeverij.

11. Als er geen andere poëzie zou bestaan dan die van T.S. Eliot, zou dat een rijke armoede zijn. Is er een dichter wiens stem ik mis? Ja, de energieke stem van Robert Anker.